

The principle enshrined in the Constitution of Ukraine emphasizes that the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen can not be restricted except in cases stipulated by its norms. It refers to other constitutional provisions aimed primarily at guaranteeing the enshrined rights and freedoms, in defense of their restrictions without proper grounds, and which generally determine the concept of restrictions established by the state of rights and freedoms.

International legal possibilities of application of restrictions of human rights and freedoms on which the rules of national legislation of separate states should be based are given.

Specifies the need for a qualitatively new level of constitutional-legal regulation of the state's activities, including, as an expression, a legitimate interference with the private autonomy of the individual in order to secure the common good.

A comparative analysis of individual scientific approaches to understanding the concept of the category under study is carried out. The idea is based on the lack of a single scientific interpretation of such concepts as "restriction of rights" and "constitutional and legal restrictions of rights and freedoms".

There are a few basic directions concerning disclosure of the essence of the named category. This is, in particular, the understanding of the relevant restrictions of human rights: 1) narrowing, reducing (diminishing) the amount of guaranteed constitutional rights and freedoms of man and citizen; 2) as a temporary general or specific-individual suspension or reduction of the scope of the rights and freedoms determined and guaranteed by the Constitution of Ukraine; 3) the lawful, purposeful quantitative and (or) qualitative undermining in the process of the right to implement those possible patterns of behavior (empowerment) that constitute the fundamental right (freedom) of a person, on the part of others, etc.

It is emphasized the expediency of distinguishing such concepts as "limitation" and "limitation".

Critical understanding of the above approaches gave the authors the reason to reach a conclusion on the expediency of deepening the meaningful concept of the category of constitutional and legal constraints.

On the basis of the analysis carried out in the special literature, the legal features of legal restrictions, which the authors recognized as the starting point for the essential characteristic of the category "constitutional and legal restrictions of human and civil rights and freedoms", offered its own definition.

Key words: *constitutional and legal status of human rights and freedoms, the constitutional and legal restrictions of human rights.*

УДК 342.086

Н. М. БАТАНОВА,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються проблеми конституційно-правової регламентації та інституційного забезпечення конституційно-правової відповідальності в Україні, а також нормативно-правова основа конституційно-правової відповідальності та процесуальний порядок притягнення до конституційно-правової відповідальності. Аналізується досвід зарубіжних країн, зокрема Республіки Польща, проблеми інстанції консти-

туційно-правової відповідальності, вносяться пропозиції щодо удосконалення чинного конституційного законодавства.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, інстанція конституційно-правової відповідальності, конституційний делікт, конституційно-правові санкції.

Батанова Н. Н. Проблемы нормативно-правового та інституціонального забезпечення конституційно-правової відповідальності в Україні

В статье исследуются проблемы конституционно-правовой регламентации и институционального обеспечения конституционно-правовой ответственности в Украине, а также нормативно-правовая основа конституционно-правовой ответственности и процессуальный порядок привлечения к конституционно-правовой ответственности. Анализируется опыт зарубежных стран, в частности Республики Польша, проблемы инстанции конституционно-правовой ответственности, вносятся предложения по усовершенствованию действующего конституционного законодательства.

Ключевые слова: конституционно-правовая ответственность, инстанция конституционно-правовой ответственности, конституционный деликт, конституционно-правовые санкции.

Batanova Nataliya. The problems of normative and legal and institutional provision of constitutional and legal responsibility in Ukraine

In the article the problems of constitutional legal regulation and institutional provision of constitutional and legal responsibility in Ukraine are researched. The normative-legal basis of the constitutional and legal responsibility and procedural order of attraction to the constitutional and legal responsibility are investigated. The experience of foreign countries, in particular the Republic of Poland, is analyzed, the problems of the instance of constitutional and legal responsibility are investigated, and proposals are made for the improvement of the current constitutional legislation.

Key words: constitutional and legal responsibility, instance of the constitutional and legal responsibility, constitutional delict, constitutional sanctions.

Формування та функціонування інституту конституційно-правової відповідальності є однією з найбільш актуальних проблем, що виникли перед сучасним українським суспільством і державою. Конституційно-правова відповідальність поряд з іншими елементами механізму захисту і охорони Конституції спрямована на забезпечення стабільності конституційного ладу, збалансованості прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин. Вона передбачає можливість застосування примусових заходів з боку держави в разі вчинення конституційного делікту, що означає негативну оцінку протиправної поведінки, дисциплінує суб'єктів конституційно-правових відносин, спонукає їх до належного виконання своїх конституційних обов'язків, виконує охоронну, каральну, правовідновлювальну, превентивну, виховну, інформативну та інші функції.

Наявні в Україні наукові дослідження загальних та інституціональних проблем конституційно-правової відповідальності, представлені у працях Ю. Г. Барабаша, В. В. Книша, О. В. Краснікової, І. О. Кресіної, Л. Т. Кривенко, О. О. Майданик, О. В. Мельник, Л. Р. Наливайко, О. В. Олькіної, П. Б. Пилипишина, В. Ф. Погорілка, В. І. Полевого, Г. І. Салівона, О. В. Скрипнюка, Т. М. Слободяник, О. В. Совгирі, Ю. М. Тодики, В. І. Топузова, В. Л. Федоренка, А. О. Червякової, В. М. Шаповала та ін. вчених-конституціоналістів, вказу-

ють на безсумнівну необхідність її концептуального осмислення (доктринальний аспект), так і легалізації на конституційному рівні (прикладний аспект).

Адже через відсутність сучасної вітчизняної теорії конституційно-правової відповідальності даний інститут конституційного права залишається малозрозумілим феноменом доктрини сучасного конституціоналізму, а внаслідок фрагментарної та суперечливої нормативно-правової основи та дієвого механізму її реалізації значна кількість порушень Конституції та законів України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами залишаються без відповідного реагування.

Необхідною умовою ефективної реалізації конституційно-правової відповідальності є чітке закріплення на законодавчому рівні її підстав – ознак тих суспільно небезпечних діянь, за вчинення яких вона може наставати, – юридичних складів конституційних деліктів. Особливістю конституційних деліктів є те, що в законодавстві відсутній чітко сформульований склад багатьох правопорушень. Відсутність чітких підстав і порядку притягнення до конституційно-правової відповідальності залишають надто велике поле для власного розсуду суб'єкта, який застосовує міри відповідальності, створює ґрунт для зловживань, нівелює найважливіший принцип невідворотності настання юридичної відповідальності.

Для ефективної реалізації конституційно-правової відповідальності, норми, які її регламентують, мають бути викладені в нормативному акті, який містить поняття, ознаки того чи іншого конституційного делікту, передбачає конкретні конституційно-правові санкції за їх вчинення, механізм реалізації конституційно-правової відповідальності тощо.

Слід зазначити, що на сьогодні в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, в якому б були чітко визначені склади конституційних деліктів і конкретні санкції, які передбачені за їх вчинення. В ідеалі це має бути кодифікований нормативно-правовий акт – Конституційно-деліктний кодекс України, де були б передбачені підстави для настання конституційно-правової відповідальності за різні види конституційних деліктів. Нормативну основу конституційно-правової відповідальності утворює Конституція та закони України («Про статус народного депутата України», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про Конституційний Суд України» тощо), які регулюють окремі її аспекти та закріплюють здебільшого конкретні види конституційних деліктів.

Процесуальний порядок притягнення до конституційно-правової відповідальності теж відрізняється фрагментарністю і розрізненістю нормативного оформлення, великою кількістю прогалин. Так, відсутній строк давності притягнення до конституційно-правової відповідальності, відсутня процедура оскарження застосування заходів конституційно-правової відповідальності та скасування неправомірних рішень. Це є суттєвими прогалинами чинного конституційного законодавства, яку необхідно ліквідувати шляхом прийняття закону про конституційно-правову відповідальність.

Прикладом конституційного регулювання конституційно-правової відповідальності є ст. 198 Конституції Республіки Польща 1997 р., яка чітко закріплює коло суб'єктів, які «за порушення Конституції або закону у зв'язку із займаною посадою або в сфері виконання своїх службових обов'язків» несуть конститу-

ційну відповідальність перед Державним Трибуналом. Вважаємо, що в Україні слід використати цей позитивний досвід і закріпити конституційно-правову відповідальність у Конституції України. Зокрема, пропонуємо шляхом внесення доповнень до п. 22 частини першої ст. 92 Конституції України, викласти його у такій редакції: «Виключно законами України визначаються: ... засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, конституційними деліктами та відповідальність за них». Наступним етапом буде прийняття закону про конституційно-правову відповідальність¹.

Однією з проблем реалізації конституційно-правової відповідальності є проблема інстанції конституційно-правової відповідальності (суб'єкта юрисдикції). Хтось повинен констатувати настання конституційно-правової відповідальності щодо відповідного суб'єкта. Інакше неможливо притягнути до конституційно-правової відповідальності. Якщо інстанція відповідальності (суб'єкт юрисдикції) не встановлена – не має і самої відповідальності. У зв'язку з цим при закріпленні конституційно-правової відповідальності повинні бути чітко зазначені не лише суб'єкт відповідальності, підстава, санкції, а й обов'язково інстанція².

У багатьох випадках суб'єкти, яких можна притягнути до конституційно-правової відповідальності, можуть бути також суб'єктами, які самі можуть притягувати до цієї відповідальності, тобто виступають інстанцією конституційно-правової відповідальності. Тому за ознакою здатності суб'єктів виступати інстанцією конституційно-правової відповідальності їх можна поділити на: 1) суб'єктів, які можуть бути притягнені до конституційно-правової відповідальності; 2) суб'єкти, які можуть бути притягнені до конституційно-правової відповідальності та можуть виступати інстанцією конституційно-правової відповідальності (Президент України); 3) суб'єкти, які можуть бути лише інстанцією конституційно-правової відповідальності (до народу та нації не можуть бути застосовані конституційно-правові санкції, проте вони мають право їх застосовувати щодо інших суб'єктів).

Коло суб'єктів, які мають повноваження розглядати справи про конституційні делікти, тобто бути інстанцією конституційно-правової відповідальності велике. Ними можуть бути: Президент України; Верховна Рада України; місцеві ради, суди; виборці; територіальна громада; Міністерство юстиції України; Центральна виборча комісія, територіальна, дільнична виборча комісії; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань громадянства та підпорядковані йому органи; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах міграції та ін.

Конституційно-правова відповідальність – це насамперед відповідальність органів публічної влади та їх посадових осіб перед народом за неналежну реалізацію тих владних повноважень, які народ як єдине джерело влади їм передав, реальна гарантія проти надмірної концентрації влади та зловживання нею.

Відповідно до ч. 3 та 4 ст. 5 Конституції України право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Зазначені норми тісно пов'язані з ч. 2 цієї статті Конституції, згідно з якою носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу беспосе-

редньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, відповідно їх можна та слід розуміти і як інститут «народного самозахисту». У силу цього особливістю конституційно-правової відповідальності є те, що унікальним суб'єктом її застосування є народ, який має природне право виступати проти будь-яких форм узурпації влади і неконституційних форм примусу. Для забезпечення конституційної законності, важливо вичерпно перерахувати випадки права народу на опір незаконній владі з метою, щоб виключити вільне тлумачення конституційної норми, відповідно до якої народ є єдиним джерелом влади³.

Найбільш чітко це виражається у сфері місцевого самоврядування. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» не лише закріпив у ст. 4 серед основних принципів місцевого самоврядування принцип підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб, а й передбачив у ч. 2 ст. 75 можливість територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, основного носія його функцій і повноважень у будь-який час достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 78 Закону не менш як одна десята частина громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу, можуть порушити питання про дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті ради за рішенням місцевого референдуму. Також на вимогу не менш як однієї десятої частини громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу сільська, селищна, міська рада повинна прийняти рішення про проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови (ч. 4 ст. 79 Закону). Відповідно до ч. 2 ст. 80 Закону загальні збори громадян, що утворили відповідний орган самоорганізації населення можуть прийняти рішення про дострокове припинення його повноважень. Також виборці можуть відкликати депутата місцевої ради у передбачених законом випадках.

Досвід зарубіжних країн переконує в тому, що для ефективної реалізації конституційно-правової відповідальності необхідна активна участь у процесі притягнення до неї Конституційного Суду або ж створення спеціального органу, правомочного притягати до конституційно-правової відповідальності органи державної влади та їх посадові особи за вчинені ними конституційні делікти (наприклад, Державний трибунал у Польщі).

На думку Н. І. Акуєва, необхідно наділити Конституційний Суд правом ставити перед парламентом питання про відповідальність міністрів і інших посадових осіб на підставі зафіксованих ним фактів порушення конституційного законодавства⁴. В. М. Сирих теж пропонує надати Конституційному Суду РФ право притягувати до конституційної відповідальності посадових осіб за рішенням вищестоящих федеральних органів державної влади або Державної Думи РФ. При цьому підставою відповідальності повинен виступати не тільки факт вчинення особою злочину, а й будь-який відступ посадової особи від вимог Конституції РФ, федеральних законів або розпоряджень вищестоящих федеральних органів⁵.

М. П. Авдеєнкова зазначає, що необхідно посилити роль Конституційного Суду шляхом надання йому, наприклад, права розглядати питання про конституційність політичних партій, або питання про наявність у діях посадових осіб складу конституційного delікту. Наділення Конституційного Суду правом ставити питання про відповідальність міністрів та інших посадових осіб і навіть притягати їх до відповідальності сприяло б більш професійному, об'єктивному і незалежному розгляду випадків правопорушень з боку посадових осіб, підвищенню їх дисципліни і зниженню корупції, а в кінцевій меті підвищення професіоналізму державного апарату⁶.

Висловлюються пропозиції щодо надання Конституційному Суду України як єдиному органу конституційної юрисдикції, за умови створення у його складі другої палати, повноважень по застосуванню заходів конституційної відповідальності щодо народних депутатів, і, зокрема, про надання дозволу на притягнення до кримінальної відповідальності⁷.

Н. М. Колосова пропонує розмежувати процес притягнення суб'єктів правовідносин до конституційної відповідальності на два етапи, в кожному з яких діяв би самостійний орган, який приймав рішення. Один з них на першому етапі визначає наявність або відсутність у діях (бездіяльності) суб'єкта права складу конституційного delікту, інший – вирішує питання про застосування до нього конкретної міри конституційної відповідальності. У цьому контексті обгрунтовується пропозиція про можливість заснування спеціального державного органу, який би брав участь у процесі притягнення органів державної влади, посадових осіб до конституційної відповідальності⁸.

З цього приводу слід погодитись з Л. Т. Кривенко, що створення цілісного, завершеного механізму конституційної відповідальності потребує конституювання та організації спеціального судового органу, який би вирішував справи щодо порушення конституції та інших актів конституційного права суб'єктами конституційно-правових відносин. Таким органом, вважає вона, може бути Державний Суд України⁹.

Корисним для удосконалення механізму реалізації конституційно-правової відповідальності є досвід Польщі, де інститут Державного трибуналу має давню історію функціонування.

Конституція Республіки Польща 1997 р. визначила статус Державного трибуналу як органу судової влади, який виконує судовий вимір справедливості у справах, що регулюються головним законом країни – Конституцією. Як незалежний конституційний судовий орган Державний трибунал має специфічну рису, він тісно пов'язаний з Сеймом і Сенатом, оскільки саме парламент делегує в трибунал його членів. Причому їх діяльність обмежується каденцією парламенту. Ця особливість робить Державний трибунал значною мірою органом політичної довіри правлячій парламентській більшості¹⁰.

Відповідно до ч. 1 ст. 198 Конституції Республіки Польща за порушення Конституції або закону у зв'язку з займаною посадою або в сфері виконання своїх службових повноважень конституційну відповідальність перед Державним трибуналом несуть: Президент Республіки, голова Ради міністрів, а також члени Ради міністрів, голова Польського національного банку, голова Верховної палати контролю, члени Всепольської ради радіомовлення і телебачення, особи, яким голова Ради міністрів ввів керівництво міністерством, а також

Вищий командувач збройних сил. Конституційну відповідальність перед Державним трибуналом несуть також депутати і сенатори в обсязі, визначеному в ст. 107 (депутат не може вести господарську діяльність, пов'язану з отриманням вигоди з майна Казни держави або територіального самоуправління або набувати це майно). За порушення цих заборон, постановою Сейму, прийнятою за пропозицією маршала Сейму, депутат може бути притягнений до відповідальності перед Державним трибуналом, який виносить рішення щодо питання позбавлення мандата. Види покарань, які призначаються Державним трибуналом, визначаються окремим законом¹¹.

За вчинення конституційного делікту Державний трибунал виносить одночасно або окремо таке покарання: 1) втрату посади; 2) втрату активного і пасивного виборчого права на виборах Президента, Сейму і Сенату, в Європейський Парламент і на виборах в органи місцевого самоврядування на період від 2 до 10 років; 3) заборона займати керівні посади або виконувати пов'язані з особливою відповідальністю функції в органах державної влади і в громадських організаціях на період від 2 до 10 років; 4) втрату усіх або деяких орденів, відзнак або почесних звань. Водночас, відповідно до ст. 8 закону від 30 травня 1996 р. про повноваження экс-президента Республіки Польща Державний трибунал може винести в обвинувальному вирокі для Президента втрату повноважень, передбачених даним законом. Це стосується пожиттєвого щомісячного окладу, коштів, передбачених для утримання офісу, охорону і медичну допомогу підвищеного стандарту. По-іншому виглядає сфера призначеного Державним трибуналом покарання у разі порушення парламентарем матеріальної невідповідності мандата. У даному випадку Державний трибунал призначає покарання – позбавлення депутатського мандата¹².

У разі визнання Державним трибуналом хоча б ненавмисного порушення конституції та законодавства країни, що призвели до тяжких наслідків, Президент має подати у відставку, решта осіб втрачають свої посади в органах влади та парламенті. Рішення Державного трибуналу є остаточним, його не може скасувати, наприклад шляхом помилування, навіть Президент країни¹³.

Цікаво, що на розгляд Верховної Ради України вносився проект Закону України «Про Державний трибунал України» № 3361 від 10 квітня 2003 р. У ст. 1 законопроекту визначався статус Державного трибуналу України як спеціального органу судової влади, який здійснює юрисдикцію у сфері конституційної та кримінальної відповідальності відповідних суб'єктів, визначених Конституцією України та цим Законом. У ст. 2 визначалося коло суб'єктів, які за винне порушення обов'язку діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (конституційний делікт або злочин), несуть конституційну та/або кримінальну відповідальність перед Державним трибуналом України: 1) Президент України; 2) Голова Верховної Ради України, народні депутати України, голова та інші члени Рахункової палати України; 3) Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, голова Національного банку України, члени Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, голова Антимонопольного комітету України, голова Фонду державного майна України, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Генеральний прокурор; 4) керівники центральних органів виконавчої влади, які відповідно до Конституції України

призначаються Президентом України, голови обласних державних адміністрацій та Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій. За діяння, яке є конституційним деліктом, Державний трибунал України може призначити стягнення у вигляді усунення з поста (усунення з посади, дострокового припинення повноважень) з позбавленням права у майбутньому бути обраним (призначеним) на ці пости (посади, обраним народним депутатом України) на строк від двох до десяти років. Як додаткове до зазначених осіб може бути призначено стягнення у вигляді позбавлення державних нагород і почесних звань України (ч. 2–3 ст. 49).

Отже, аналіз доктринальних джерел, сучасних законопроектних ініціатив, а також позитивного зарубіжного досвіду, зокрема, Республіки Польща, свідчить про динамічність процесу формування її принципів, функцій, суб'єктно-об'єктного складу, санкцій тощо. Втім, чинне конституційне законодавство України потребує суттєвого реформування в напрямі чіткої регламентації юридичних складів конституційних деліктів, конституційно-правових санкцій, механізму реалізації конституційно-правової відповідальності тощо.

1. *Батанова Н. М.* Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. С. 9. 2. *Виноградов В. А.* Проблемы охраны (защиты) Конституции Российской Федерации и конституционно-правовая ответственность // Конституционное и муниципальное право. 2003. № 1. С. 2. 3. *Боброва Н. А.* Конституционная ответственность как элемент конституционного строя // Закон и право. 2003. № 9. С. 29. 4. *Проблеми конституційно-правової відповідальності* (по матеріалам конференції на юридическому факультеті) // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2001. № 3. С. 126. 5. *Проблеми правової відповідальності* государства, его органов и служащих. Материалы конференции // Государство и право. 2000. № 3. С. 26. 6. *Авдеенкова М. П.* Конституционно-правовая ответственность в России: проблемы становления и реализации: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2003. С. 62–64. 7. *Григорук Н. Г.* Конституційно-правовий статус народного депутата України: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 13. 8. *Колосова Н. М.* Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Москва, 2006. С. 74. 9. *Кривенко Л. Т.* Верховна Рада України // Органи державної влади України: монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 30–144. 10. *Banaszak B.* Prawo konstytucyjne. Warszawa. 1999. 361 p. 11. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> 12. *Залесны Яцек.* Сущность конституционной ответственности в современной Польше // Studia politologiczne. Vol. 36. P. 189. 13. *Dudek D.* Trybunał Stanu (Podstawa prawna, analiza, komentarz) // Kościół i Prawo. 1989. Nr .6.

***Batanova Nataliya.* The problems of normative and legal and institutional provision of constitutional and legal responsibility in Ukraine**

In the article the problems of constitutional legal regulation and institutional provision of constitutional and legal responsibility in Ukraine are researched. The normative-legal basis of the constitutional and legal responsibility is examined and it is noted that for the effective realization of the constitutional and legal responsibility the norms regulating it must be set out in the normative act, which contains the concept, signs of a constitutional delict, provides for specific constitutional and legal sanctions, the mechanism of realization of constitutional-legal responsibility, etc. The normative basis of constitutional and legal responsibility forms the

Constitution and laws of Ukraine ("On the status of people's deputy of Ukraine", "On the status of deputies of local councils", "On local self-government in Ukraine", "On the Constitutional Court of Ukraine", etc.), which regulates its separate aspects and fixes basically concrete kinds of constitutional delicts.

The procedural order of attraction to the constitutional and legal responsibility is also distinguished by the fragmentation and disunity of the normative form, with a large number of gaps. Thus, for example, there is no limitation period for bringing to constitutional and legal responsibility; there is no procedure for appealing against the application of measures of constitutional and legal responsibility and the abolition of unlawful decisions. These are significant gaps of the current constitutional law, which must be eliminated by adopting a law on constitutional and legal responsibility. We believe that Ukraine should use the positive experience of the Republic of Poland and regulate constitutional and legal responsibility in the Constitution of Ukraine.

The problems of the constitutional and legal responsibility instance are investigated. The experience of foreign countries convinces that for the effective realization of constitutional and legal responsibility, an active participation in the process of involving the Constitutional Court or the creation of a special body competent for the constitutional and legal responsibility of state authorities and their officials for their constitutional delicts (for example, the State Tribunal in Poland).

The experience of Poland, where the institute of the State Tribunal has a long history of functioning, is useful for improving the mechanism for the realization of constitutional and legal responsibility. Proposals for the improvement of the current constitutional legislation are introduced.

It is concluded that the analysis of doctrinal sources, modern legislative initiatives, as well as positive foreign experience, in particular the Republic of Poland, testifies to the dynamism of the process of forming its principles, functions, subject-object structure, sanctions, and the like. However, the current constitutional law of Ukraine requires substantial reform in the direction of clear legal regulation of constitutional delicts, constitutional and legal sanctions, and the mechanism for the realization of constitutional and legal responsibility.

Key words: *constitutional and legal responsibility, instance of the constitutional and legal responsibility, constitutional delict, constitutional sanctions.*

УДК: 340.149

О. В. БІЛОСКУРСЬКА,
кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

У статті наголошується на основних тенденціях розвитку та вдосконалення системи сучасних джерел конституційного права України. Аналізуються погляди вчених-науковців щодо місця конституційної доктрини в системі джерел права. Розкривається сутність та значення конституційної доктрини як джерела конституційного права. Охарактеризовано переваги доктрини як джерела права. На основі аналізу наукової літератури автор звертає увагу на можливі переваги застосування правової доктрини в конституційному судочинстві.

Ключові слова: *система джерел права, новітні джерела, правова доктрина, конституційна доктрина.*